

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ТАШКИЛОТЛАРИДА ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ
МАСАЛАЛАРИ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7830724>

Усмонова Камола

Ориентал Университети магистри

Аннотация (ўзбек тилида): Ушбу мақолада таълим-тарбия масалалари тарихи, мактабгача таълим ташкилотларида болалар тарбияси ва контент масалалари ҳақида маълумотлар берилган. Шунингдек, мактабгача тарбия ёшидаги болаларни ақлий тарбиялаш болаларнинг фикрлаш фаолиятини ривожлантиришга қаратилган вазифалар ҳақида кенг тўхталинган.

Калит сўзлар: таълим, тарбия, мактабгача, бола, ақл, шарқ, ғарб, дарс.

Аннотация (на русском языке): В данной статье представлена информация по истории вопросов воспитания, воспитания детей в дошкольных образовательных организациях и вопросам содержания. Также широко затронуты задачи умственного воспитания детей дошкольного возраста, направленные на развитие мыслительной деятельности детей.

Ключевые слова: образование, воспитание, дошкольное учреждение, ребенок, разум, Восток, Запад, урок.

Аннотация: This article provides information on the history of issues of upbringing, upbringing of children in preschool educational organizations and content issues. The tasks of mental education of preschool children aimed at the development of children's mental activity are also widely touched upon.

Keywords: education, upbringing, preschool, child, mind, East, West, lesson.

Таълим-тарбия ишларининг такомиллашиб боришида Шарқ ва Ғарбнинг комусий олим ва педагогларининг ўрни каттадир. Марказий Осиёлик машхур алломалар: Муҳаммад ал-Хоразмий, Абу Наср Форобий, Абу Райҳон Беруний, Абу Али ибн Сино, Юсуф Хос Ҳожиб, Кайковус, Алишер Навоий, Аҳмад Дониш, Фурқат, Абдулла Авлоний каби жаҳон тан олган мутафаккирлар ўзларининг қатор асарларида таълим-тарбияга ката еътибор билан қараганлар. Файласуф олим Форобий ўзининг «Фозил шаҳар кишиларининг қарашлари» асарида тарбия орқали инсонга бериладиган 12 фазилатни шарҳлаб беради. Абдулла Авлоний еса тарбия ҳақида ғоят ибратли фикрларни билдиради. «Педагогика — Абдулла Авлонийнинг ёзишича, — бола тарбиясининг фани, демакдир ». «Дарс ила тарбия иккиси жон ила тан кабидир», «Дарс олувчи—билувчи, тарбия олувчи—амал қилувчидир». Бу ерда педагогика фанига қисқа ва лўнда таъриф бериб, таълим билан тарбияни еса жон билан танга ўхшатиб, уларни бир-биридан ажратиб тушуниш мумкин емаслигини ёрқин ифодалаб

берган. Авлонийнинг таъкидлашича, тарбияни ёшлиқдан бериш ниҳоятда зарур. Болага аввало, кичик ёшдан бошлаб, ота-она тарбия беради, кейин тарбия билан бутун жамоатчилик шуғулланади, чунки бунда инсон тақдири ҳал етилади дейди. Бу соҳада Шарқ ва Ғарб халқлари яратган оғзаки ижодиёт, буюк мутафаккир, педагог ва олимларнинг таълим-тарбияга дойр илғор фикрларини ўрганиб, таҳлил қилиб, баркамол инсонни тарбиялаш жараёнини ўрганиш биз учун жуда қимматлидир: — таълим-тарбия тўғрисидаги қонун-қоида тамойил, метод ва усулларни болалар боғчалари амалий ҳаёти билан боғлаб, бўлажак тарбиячи — ўқитувчиларга ўргатиш ҳамда халқ таълимини бошқариш ва раҳбарлик масалаларини чуқур ўрганиб, бўлажак тарбиячиларни қандай тайёрлаш муаммоларини ҳал қилиш; — мактабгача тарбия муассасаларида оила билан узвий ҳамкорликда болаларни ҳар томонлама ривожлантириш ишини амалга ошириш. Бундай вазифаларда тадқиқ етиш: — биринчидан, болалар соғлиғини сақлайди ва мустаҳкамлайди, жисмоний ривожланишини таъминлайди; — иккинчидан, илмга қизиқиш ва қобилиятларини ривожлантиради; — учинчидан, Ватанга, табиатга, жонажон ўлкага муҳаббат, катталарга ҳурматни, ўртоқлик ва жамоатчилик, хайрихоҳлик, хулқ маданияти, мустақиллик, уюшқоқлик ва интизом, меҳнацеварлик каби ижобий фазилатларни тарбиялайди; — тўртинчидан, естетик тарбияни амалга оширади. Демак, билиш жараёнида еса боланинг онги, ҳис-туйғулари шаклланади. Енг муҳими ижтимоий ҳаёт учун зарур бўлган ва ижтимоий муносабатларга хизмат қиладиган хулқий одатлар ҳосил бўлади. Мактабгача ёшдаги болаларнинг, ёш ва индивидуал хусусиятларини еътиборга олган ҳолда уларнинг ҳар томонлама ривожланишини таъминлашга хизмат қилади. Мактабгача таълим ташкилотлари ҳам болаларни ҳар томонлама тарбиялайди. Бола ҳаётидаги илк ёш енг муҳим давр бўлиб, худди мана шу даврда боланинг жисмоний, ахлоқий, меҳнат, естетик ривожланишига пойдевор бўлади. Мактабгача ёшдаги болаларни баркамол шахс қилиб тарбиялашга қаратилган, таълим-тарбия борасида яратилган тажрибаларга, назарий ва методик манбаларга, Ўрта Осиё ва жаҳон тан олган буюк мутафаккир олимларнинг асарлари ва таълим-тарбиянинг умумий қонуниятларига асосланади. Мактабгача тарбия ёшидаги болаларни ақлий тарбиялаш болаларнинг фикрлаш фаолиятини ривожлантиришга қаратилган катталарнинг маълум мақсад асосидаги таъсир етишдир. У болаларга теварак-атрофдаги олам ҳақида билимлар беришни, уларни тизимлаштиришни, болаларда билишга қизиқиш уйғотиш, ақлий малака ва кўникмаларни таркиб топтиришни, билим қобилиятларини ривожлантиришни ўз ичига олади. Мактабгача тарбия ёшидаги болаларни мактабга тайёрлашда ақлий тарбиянинг роли, айниқса, каттадир. Чунки ақл ҳис-туйғулар ва идрок етишдан тортиб, фикрлаш ва тасаввур етишгача бўлган жараёнлар йиғиндисидир. Ақлий ривожланиш фикрнинг кенглигида воқеаларни ҳар хил боғланишларда, муносабатларда кўра билиш, умумийлаштириш қобилиятида намоён булади. Мактабгача тарбия ёшидаги болаларнинг ақлий ривожланиши фаолият жараёнида, дастлаб муомалада бўлиш, нарсалар билан

бажариладиган фаолият натижасида, кейин еса ўқув, меҳнат, самарали фаолиятлар: расм чизиш, лой ва пластилиндан буюмлар яшаш, аппликация, қуриш - яшаш жараёнида амалга ошириб борилади. Боланинг ақлий ривожланишга таълим ва тарбия самарали таъсир кўрсатади. Мактабгача тарбия ёшидаги болаларга ақлий тарбия беришни тўғри ташкил етиш учун уларнинг ақлий ривожланиш қонуниятлари ва имкониятларини билиш керак. Ақлий тарбиянинг вазифаси унинг мазмуни, методи ва ташкил етилишига қараб белгиланади. Педагогика ва психология фани ақлий тарбия бериш вазифаларини самарали ҳал етишда, бир томондан, боланинг имкониятларидан унумли фойдаланиш, иккинчи томондан, бола организмнинг умумий чарчашига сабаб бўлиши мумкин бўлган ортқча толиқтириш бўлмаслиги йўллари топиш учун мактабгача тарбия ёшидаги болаларнинг ақлий ривожланиши қонуниятлари ва имкониятларини ўрганиш билан шуғулланади. Кейинги йилларда олиб борилган психологик- педагогик тадқиқотларнинг натижалари мактабгача тарбия ёши даврида болаларнинг ақлий ривожланишида жуда катта имкониятлар мавжудлигини кўрсатди. Буларнинг ҳаммаси мактабгача тарбия ёшидаги болаларга бериладиган билим малака ва кўникмалар мазмуни янада чуқурлаштириш, ҳажмини кенгайтириш мақсадга мувофиқ еканлигидан далолатдир. Мактабгача тарбия ёшининг охирига келиб, болалар теvarак-атроф тўғрисида каттагина ҳажмдаги энг оддий билим ва тушунчаларга ега бўладилар, асосий фикрлаш жараёнларини егаллаб оладилар. Фақат яхши ташкил етилган фаолият жараёнидагина тўлақонли ақлий ривожланиш рўй беради, шунинг учун ўқитувчи ва тарбиячиларнинг асосий вазифаси — болага муайян мақсадни кўзлаб тарбиявий таъсир кўрсатиш учун керакли шароит яратишдир. Бола ҳар доим буюмлар ҳамда ҳодисалар орасида бўлади. Бола доимо бирор нарса билан танишади, ниманидир билиб олади, ушлаб кўради, хидлайди, тортиб кўради, нимагадир қулоқ солади. Шу тариқа аста-секин дунёни билиб боради. Теvarак-атрофдаги буюмлар, табиат боланинг сезги органлари — анализаторларига таъсир этади ва сезги ҳосил қилади. Сезги болаларга буюмларнинг айрим хоссаларини: совуқ-иссиқ, гадир-будур, силлиқ-ялтироқ, хушбўй ва ҳ.к. ни билим олишга ёрдам беради. Сезги атрофдаги муҳитни билишнинг дастлабки босқичи саналади. Бола сезги туфайлигина теvarак-атрофдаги нарсалар тўғрисида билим, тажриба тўплаб боради. Идрок еса анча мураккаб жараён бўлиб, сезгилар асосида ҳосил бўлади. Бола олмани кўлида ушлаб кўриб, қараб чиқиб ва еб кўриб, уни яхлит бир буюм, айтиб бир вақтда думалоқ, қизарган, хушбўй, мазали ва ҳ.к. тарзда идрок қилади. Бола олмани яхлит бир буюм тарзида тасаввур қилиши учун бирданга бир нечта анализатор: кўриш, сезиш ва хид билиш анализаторларидан фойдаланади.

Хулоса қилиб шундай дейиш мумкинки мактабгача таълим ташкилотларида таълим – тарбия масалаларига эътиборни кучайтириш келажак авлодни янада баркамол авлод этиб тарбиялашни таъминлайди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Абдурахимова Д. А. Халқ оғзаки ижоди намуналари воситасида мактабгача ёшдаги болаларни маънавий-ахлоқий тарбиялаш тизимини такомиллаштириш. Пед. фан. доктори ... дисс. – Т., 2020. –398 б.
2. Абдуллаева Н. Ш. Мактабгача таълимни вариатив ёндашув асосида такомиллаштириш // пед.ф.ф.д (PhD) илмий даражасини олиш учун автореферати – Тошкент: МТМРМҚТМОИ, 2019. – 25 б.
3. Азизова З. Қўғирчоқ театри воситасида мактабгача катта ёшдаги болаларда ахлоқий-эстетик сифатларни шакллантириш // пед.ф.ф.д (PhD) илмий даражасини олиш учун автореферати – Тошкент: МТМРМҚТМОИ, 2020. – 24 б.
4. Авлоний А. Танланган асарлар. Икки жилдлик. 2-жилд. –Т.: Маънавият, 1998.